

בעית השתלת לב מנקודת הלכה

הבעיה הזאת התעוררה לפני זמן קצר, כשעשו השתלה של לב במדינות שונות, ואמרו שבמקרים מעטים זה הוכתר בהצלחה.

מאז עוררו אותי לעסוק בבעיה זו מנקודת ההלכה וגם נתנו לדעת שתמוה בעיני הצבור שלנו מה שלא נשמעה עדיין דעת־תורה בנוגע לבעיה זו. היה זה לפלא בעיניהם שמראשי היהדות, שכידוע הם רגישים ומסורים כל כך לענייני פקוח נפש, לא נשמע לע"ע כל חוות־דעת בנידון. החלטתי לפתוח בהרצאה באותו ענין בתקוה שבעלי הוראה ידונו על הבעיה בכובד ראש, וימשיכו לבררה לפרטיה מנקודת דיני תוה"ק.

אמנם שאלה זו אינה עדיין אקמזאלית היום, מפני שלע"ע, ברוב המקריע של המקרים, ההשתלה לא הצליחה וזה גם הקדים את המוות לרוב החולים, אשר במצבם הקודם היו יכולים להמשיך ולחיות לפחות איזה זמן.

ומכיון שתוה"ק לימדה אותנו ש„אחרי רבים להטות“, נתקבל אצלנו לכלל גדול בחיים כי צריכים להביט בכל דבר על רוב המקרים, ולכן במצב הענין כהיום, כשיבוא מִי־שהוא להוועץ עם רבני ישראל אם במקרה של מחלת לב כדאי להחולה להסכים להצעת רופא להשתלה צריכים לומר לו „לא“ בהחלט, כי בניתוח כזה ישנה סכנה קרובה הרבה יותר מאשר מניעת טיפול לגמרי; ברם חוות דעת רופאים היא כי אעפ"י שהנסיון לא הצליח כל־כך בכ"ו תקוה גדולה נשקפת מזה לעתיד והנסיון שנרכש ממקרים קודמים מעודד מאד, ומקוים שבקרוב יתקדם הניתוח וישתכלל, עד אשר נגיע למצב כי ההשתלה תצליח ברוב המקרים. והן גם ניתוחים רגילים שעושים היום ללא כל היסוס לא הצליחו בתחילתם, לפני שרכשו את המומחיות הדרושה לכך.

על יסוד זה יש בדעתי להחל לברר מעכשיו נקודות הלכה בענין זה, שהיו לתועלת בעתיד הקרוב, כשיתברר שברוב המקרים יש בזה משום פיקוח נפש והארכת חייהם של חולי־הלב הנשתלים. הרצאתי זו היא איפוא התחלה בכיוון זה הדורש עיון ולימוד, מתוך תקוה כי בעלי הלכה ידונו בזה בהרחבה. יש להוסיף, כי לצערנו מרובים הם חולי הלב אצל אחר"י, הודות לתנאי־

החיים כאלה הדורשים מתיחות רבה, ויש ערך גדול בשבילנו לדיון על ההשתלה מנקודת ההלכה לפי התקוות שהרופאים תולים בה, וכשיסיפו בעלי הלכה לדון בזה יתברר הענין כראוי.

א.

בראשונה נדון על הוצאת הלב מן המת, ביחוד מזה שהיה בריא ונספה בתאונת דרכים או בתאונת עבודה וכדומה. יש להוסיף לזה גם מקרים של חללי המלחמה ושל הפעולות הרצחניות של החבלנים, שאפשר במקרים ידועים להשתמש בהם לשם פקוח נפשות ממש.

בעיה זו של הוצאת חלק מהגוף המת להשתמש בו לצורך פקוח נפש של חולה מסוכן נדונה מבחינת דיני התורה בכמה ספרי הלכה יסודיים של גדולי האחרונים. ידוע כי הגו"ב והחת"ס (לרבות גם תלמידו הגדול בעל מהר"ם שיק) ועוד, מתירים להשתמש באברי המת כשיש חולה לפנינו הזקוק לכך להצלת חייו. היסוד לפסק הזה הוא כי פקוח נפש שדוחה איסורים חמורים כמו שבת ויוהכ"פ ועוד, בודאי דוחה גם את האיסור הנאה מהמת, וגם את האיסור לעשות פעולה של נתוח הגוף כזו, שקורים לה גיוול המת. היו גם יחידים שחלקו על ההיתר בסברות שונות, אכן ברור הדבר שעלינו לסמוך על גדולי הפוסקים הללו, זכר צדיקים לברכה, שבית"ישראל נשען עליהם בעניני הלכה והיו בין המשיבים הגדולים לכל התפוצות בדורותיהם.

אמנם בספרי הפוסקים הללו מדובר ביחוד על בדיקות האיברים הפנימיים למצוא סבת המחלות (שצריכים להוציאם ממקומם לעשות הבדיקות) ולא על השתלה, מפני שבימיהם לא היה עוד כדבר הזה, אבל מזכירים הם פעולות כעין זה שבהשתלה וסוברים "בפקו"ג מותר לעשות כן, כשהחולה הזקוק לכך נמצא לפנינו.

ברם, הענין הזה להשתמש באברי המת לשם ריפוי ולשם מחקר רפואי נחוץ נעשה עתה לאחת השאלות הבערות כאן. עושים ניתוחי מתים שרירותיים, ואני מתפלל מעומק הלב כי ההפגנות תצליחנה במדה כזו כדי להשפיע על הצבור לקבוע חוק במדינה, דוגמת כמה מדינות תרבותיות, לפחות לאסור ניתוחים בלי הסכמת בני המשפחה (ואם אין להנפטר משפחה כאן, והענין דהוץ צריכה לבא הסכמה ממוכר דתי מוכר במדינה, כמו הרבנות הראשית, או מוסד מרכזי מצד חברות „קדישא", גומלי חסד של אמת במדינה).

סבורני כי בנוגע לענינים כאלה שהפוסקים מתירים לנתח נקל יהיה להשפיע על הקרובים ולשדלם שיסכימו לכך, וזכות היא להנפטר במקרים כאלה כשמשתמשים בחלק מגופו שצפוי להיות עפר — לשם פקוח נפשות של חיים. יש רק נקודה חשובה שדורשת ברור והבהרה, כי כשרבנים מדברים עם משפחת

הנפטר ודורשים שיסכימו לפעולה כזו המותרת מצד ההלכה, לצורך פקו"ג, הקרובים דורשים, „הבטחה“ מאת הרבנות, שמחוץ לפעולה המותרת לא ינתחו ולא יעשו הרופאים כל פעולה יתירה של הוצאת חלקים לגסיונות שאינה נכללת בתוך ההיתר. האיד ובאיזה אופן יכולים להבטיח זאת? — זהו ענין לדיון מפורט, ואין כאן המקום להאריך.

ובכן נניח שכבר יש היתר הלכותי וגם הסכמת הקרובים להוצאת הלב, נשאלת איפוא השאלה הראשונה: מהי הבחינה הקובעת שהאיש נקרא מת באופן מוחלט, ומותר לגשת אל הגיתוח?

ב.

בענין זה מוצאים אנו הגדרות שונות. מה שהרופאים קוראים „מוות קליני“ שאו עדיין ישנה שארית של חיות בגוף, כמו תנועת הדם בעורקים ותנועות במוח וכדומה, נראה שזה לא מספיק כלל להרשות ניתוחים בגוף המת, שהרי אסור לנגוע בגוסס מפני שזה עלול לקרב מיתתו, והמשנה (במס' שבת דף קנ"א) אומרת כי: „והמעצים עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים“, ושפיכות דמים אינה נדחית גם מפני פקוח נפשות, כדברי הגמרא: „מאי חזית דדמא דהאי סומק טפי?“,

ברם מוצאים אנו דברים ברורים ומוצקים בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' של"ח) והגהמ"ח קובע שם, כי ברגע שנשימת האדם נפסקה הריהו מת ואין לחלל בשבילו את השבת. — בזמננו ישנם בעלי הוראה התמהים על פס"ד זה; אולם בימי החת"ס היה בזה גם צורך השעה.

המדובר שם בתשובה הוא בנוגע להדרישה שהיתה אז מאת הממשלה להלין כל מת לפחות יממה שלמה מפני החשש שמא זה מוות מדומה; והגאון בעל החת"ס נלחם נגד גזירה זו וקבע בתקיפות הדעת ובהוראה מוחלטת נגד הלנת המת, ואומר:

„קבל משרע"ה השיעור מהלכה למשה מסיני או שסמכו עצמם על הפסוק דכל אשר רוח חיים באפו דהכל תלוי בנשימת האף“, והוסיף: „שכלל הוא לכל המתים שזהו שיעור המקובל בידנו מאז היתה עדת ה' לגוי קדוש וכל הרוחות שבעולם לא יזיונו ממקום זה שבתוה"ק“. — עי"ז הצליח במדה גדולה לבטל את הלנת המתים בתוקף חוקי.

אכן שם המדובר הוא כשנפסקה נשימתו של חולה רציני או גוסס, שראו כי קצו קרוב, אבל כשנפסקה נשימתו של אדם בריא באופן פתאומי, ע"י איזה התקפה וכדומה בודאי יש לעשות כל מה שאפשר עפ"י הוראות הרופאים ולחלל שבת בכל מלאכה כדי להצילו.

בזמננו משתמשים הרופאים בתחבולות שונות גם אצל חולים רציניים

לעורר מחדש את הנשימה שנפסקה ובהרבה מקרים מצליחים. ולכן חלילה וחלילה לחשוב את הפסקת הנשימה בעצמה להוכחה כי האיש מת; אולם בגוסס ובחולה רציני לא נוהגים הרופאים להשתמש בתחבולות כשהנשימה נפסקה. בכל אופן כשחושבים לנתח צריכים בדיקת רופאים לפני שנגשים לניתוח גופה (כדאי שיעירו ע"ז 2 רופאים פנימיים), ולהזהר מאד בדבר שהמשנה בשבת (קנא) קוראת לזה „הרי זה שופך דמים“.

ג.

ישנה שאלה במקרים שאין החולה לפנינו והרופאים רוצים להוציא אבר מהמת, כדי להחזיקו באטמוספירה מתאימה במקרה. שיהיה מוכן לעת הצורך כשיבוא חולה הזקוק לכך: על זה לא מצאתי היתר בפוסקים כי הם הדגישו תמיד שיהיה חולה לפנינו. נשאלתי פעם להסביר, מהו ההבדל בין טיפול מידי לחולה שלפנינו ובין שמירה לטיפול נחוץ בשביל החולה שיבוא אח"כ ולמה הקפידו הפוסקים כ"כ שיהי' החולה לפנינו דוקא?

עניתי להם בהבאת דוגמא מדיני גזילה, ובאותו מעמד התשובה נתקבלה. ידוע ומפורסם הדין כי לצורך פקו"ג מותר גם להשתמש במזון או רפואות של איש אחר בלי רצונו וגם לקחת בזרוע אם הוא מסרב לתת, כשאינן אפשרות אחרת להחיותו. יש ספור בתלמוד (יזמא דף פ"ג) כי שני תנאים הלכו בדרך ואחזו בולמוס לאחד מהם. עמד שם רועה צאן ובידו ככר לחם, ובקשו ממנו חלק מהלחם להשיב נפשו של החולה ולא רצה, הוציא ר' יהודה ממנו בכוח את הלחם, אכל ממנו ונפשו שבה אליו. יש לשער כי ר' יהודה שילם להרועה אח"כ בעד הלחם.

אולם אם ירצה אדם הנמצא בדרך רחוקה לקחת מזון בזרוע ולהניח אצלו שיהי' מוכן לשתת הצורך בשבילו, או בשביל אחר שעלול לבוא לשם במצב של התעלפות, — לא יתנו לו, וכל ההיתר הוא בשביל פקו"ג מידי לפנינו; כן גם בענינינו, להשתמש בגופת המת בלי פקו"ג אסור. לקחת גם בלי רשות של בני המשפחה, שהם כאפוסטרופסים על מה שנשאר מהמת וגופו בכלל זה, לקחת בלי רצונם זה גזל, כי יש להמת זכות בעלות על גופו. ולכן כשהותרו להשתמש לצורך פקו"ג, המובן לצורך מידי אבל לא לרזרבה, למקרה שיצטרכו אח"כ. בכל זאת אם הדבר ברור וידוע שמביאים אנשים מסוכנים הנזקקים לכך, כמו בשעת מלחמה וכדומה הסכרא מחייבת שמוות, ובאופן כזה גם הפוסקים לא אסרו, שהרי אז כל המדינה נקראת בפנינו.

בכלל המובן של חולה לפנינו רחב יותר בזמננו, וחולה שבבית חולים אחר שאפשר להגיש לו את הריפוי הדרוש מחלקי הגוף המת, או להודיע מה שמצא

בגוף כאן כדי לרפאות מקרה דומה במקו"א נראה לי ברור שאין בזה עיכוב וזה נקרא „לפנינו“, שאין זה בתורת רורבה לעתיד אלא טיפול מדי.

לפני כל ניתוח מסוכן יש לזכור הכלל, כי „אין אדם בעלים על חייו“ (לשון הרמב"ם ז"ל), ואם אדם נכנס לצעד מסוכן נגד ההלכה נחשב הוא חלילה ל„מאבד עצמו לדעת“, שהיא עבירה היותר חמורה (שעליה אמרו חכמים כי העושה כן אין לו חלק לעוה"ב), ולכן הכרעה בענין זה צריכה לבוא ע"י שיקול דעת מדוקדק ביותר.

לפעמים ההחלטה להכנס לניתוח מסוכן באה מהחולה עצמו, אחרי שכשל כוח הסבל שלו והוא אומר: „או רפואה או הקץ לחיים“; אבל זהו בניגוד גמור לרוח התורה ואין להרשות להחולה הכרעה חגיגית כזו מתוך יאוש וסבל.

ולכן דנו הפוסקים בניתוח רציני ומסוכן בחרדה ובכובד ראש. כדאי להביא דבריו של „שבות יעקב“, — ספר יקר, שדבריו מקובלים בכל ענפי ההוראה, וזה מה שכתוב שם: (שו"ת ח"ג סי' ע"ה), „עובדא היה בחולה שהיה קרוב למיתה וכל הרופאים שראוהו אמרו שתוך יום או יומיים ימות“, אולם אם יקח תרופה מסוימת יתכן שיתרפא, אבל אפשר גם שתקפה את חייו תוך שעה או שעתיים, שאלו אם מותר לקבל הרפואה“.

תמצית תשובתו של הגהמ"ח היתה כן: שבדיני נפשות כאלה צריכים מתינות גדולה מאד, כי גם בגוסס חוששין לחיי שעה ומותר לחלל שבת בשביל חיי שעה, ולכן אין לקחת את התרופה אלא אחרי „התיעצות עם רופאים מומחים שבעיר, עפ"י רוב דעות כפול, היינו רובא דמינכר והסכמת החכם שבעיר“.

תשובה זו מובאה גם בהגהות הגר"ש איגר ביו"ד סי' קנ"ה והביאה גם בס' אחיעזר (יו"ד סי' ט"ו), הן בזה בתשובה לשאלה הנוגעת למעשה.

הגר"ע זצ"ל מחליט בחיוב וכותב דעתו להרב השואל וז"ל: „ולפי דברי מעכ"ת שגדולי הרופאים בקניגסברג החליטו כן בלי חילוקי דעות ההכרח לסמוך עליהם“. מדבריו נראה כי במקרה של חילוקי דעות אין להסתפק ברוב רגיל (השבות יעקב דורש „רוב כפול“). היינו כי המחייבים יהיו במספר כפול נגד המהססים), שהדגיש את ההיתר בזה שהכרעת הרופאים היתה בלי חילוקי דעות.

ד.

מתשובות שהזכרתי בשבות יעקב ובאחיעזר אנו למדין יסוד חשוב ומכריע בנוגע לניתוחים מסוכנים. מתברר כי כשישנה תקוה להתרפא מותר להכנס לניתוח, או לקבל תרופה מסוכנת, גם כשבכח המקרים זה לא מצליח ומקצר את חייו. רואים את זה בתיאור העובדא בשב"י וביותר בס' אחיעזר המציין העובדא כך: „והרופאים המומחים אומרים כי בלי האפערציאן לא יהיה יותר משה חודשים, ועל ידי הניתוח אפשר שיחיה, אך הניתוח מסוכן מאד וקרוב יותר שימות

מהר", עכ"ל. הרי שהתקוה להתרפא דוחה את הסיכון לחיי שעה שלו, גם אם הרופאים אומרים כי קרוב יותר שימות מהרה.

מזה רואים כי גדולה תקות הרפואה כ"כ שמקריבים בשבילה את חיי ההווה, גם בזמן שהצד השלילי קרוב יותר לבוא מהצד החיובי.

אכן בנוגע לסוג הגיתות שאנו דנים עליו עתה, לאמר, פעולת השתלה של לב חדש בקרב החולה, שמוכרח להיות פער בזמן בין הוצאת החלש לקליטתו של הלב החדש, יש לדון בעומק העיון על זה מבחינת ההלכה, כל זמן שעדיין לא הוכרה ההשתלה לאמצעי בטוח ואין לומר עדיין שברוב המקרים זה מצליח. העיון הוא אם „החלפת הלבבות" אינה פוגעת ב„חזקת חיים" שיש לכל אדם חי, מפני שזכרו החיות של הגוף נעקר ועל החדש אין כל חזקה שיקלט במקום ויפעל באיזה נורמלי. כדאי לפרש קודם את ערכה של „חזקת חיים" כמו שהיא מתפרשת בתלמוד ובפוסקים.

ה.

המינה בגיטין (דף כ"ח) קובעת, כי גם לזקן וחולה יש חזקת חיים (חוץ מגוסס, מפני שרוב גוססין למיתה) ולכן אם שלח הביא גט ממדינת הים למסור לאשתו של המשלח אעפ"י שהלו זקן וחולה (וביש"ש להמהרש"ל איתא אפילו אם שניהם ביהד, זקן וגם חולה) בכ"ז מוסר הוא את הגט לאשתו ומתירה להינשא „בחזקת שהוא קיים" מתוך חזקת חיים שיש לכל אחד, גם אם לא שמעו ממנו כלום זמן רב. ורוב הפוסקים, היינו הרי"ף והרמב"ם, הרא"ש והרשב"א, סוברים דגם כשהגיע לגבורות אוקמה אחזקה, דלא כרבה, עיי"ש.

וכן הדין גבי אשתו של כהן שנמצא במרחקים אוכלת בתרומה גם כשבעלה זקן וחולה שם ולא יודעים משלמו ולא חוששים שמא כבר מת והאשה בת ישראל אסורה בתרומה. וכן גם בנוגע להקרבת קרבן חטאת בבית המקדש, שאם שלח מישהו ממרחקים להביא חטאת שהוא חייב, מקריבים את הקרבן „בחזקת שהוא קיים", גם כשידוע שהוא זקן וחולה וחטאת שמתו בעליה אסור להקריב. ובמושג חולה לא מצאנו כל חילוק בין מחלה קלה למחלה קשה, ואין בדברי הפוסקים והמפרשים כל הגדרה להבדיל בין חולה רגיל ובין מסוכן וכדומה ובכל האופנים הוא בחזקת שהוא קיים.

יוצא מן הכלל הוא רק גוסס, מפני שרוב גוססים למיתה, אבל כל שלא הגיע לדרגה של גוסס יש עליו חזקת חיים, גם כשעשו לו הרופאים ניתוח באיזה מקום בגוף והסירו ממנו יד או רגל, או שהוציאו משהו מקולקל מבפנים לא אבדה ממנו החזקה והתירה בחזקת שהוא קיים.

(אמנם הרמ"א באבן העזר סי' קמ"א סעיף ס"ט מביא מהגהות אלפסי, כי אם הוכה בידי אדם ונעשה טריפה אין לו חזקת חיים, אבל נראה שזה דוקא

אם נעשה טריפה ע"ז וגם ההכאה היתה ע"י אדם שהכה בכונה, אבל אין זה דומה כלל וכלל לניתוח הנעשה ע"י רופאים מומחים, שנוקטים כל הזהירות והזריזות הנחוצים לכך. ונראה מזה שע"י רופאים שכונתם להצילו אפילו אם נעשה טריפה הוא גם כן בחזקת חיים שלו שהרי לא פסקה חיותו כלל).

ברם במשנה שלאחריה (בגיטין דף כ"ח ע"ב) איתא: „ג' דברים שאמר ר"א בן פרטא לפני חכמים וקיימו את דבריו". ודברים אלה מבטלים את חזקת חיים של האדם ונותנים עליו חומרי חיים וחומרי מיתם, והן: עיר שכבשה כרקום, וספינה שאבדה בים והיוצא ליהרג שבטלה חזקתם, עיי"ש. ובירושלמי שם מוסיף עוד שלשה דברים והם: שגררתו חיה, ששטפו נהר או שנפלה עליו מפולת, ומביאים גם הרמב"ם בהלכות גירושין פ"ו הלכה כ"ח.

ויש להתבונן בדבר ולמצוא הגדרה נכונה להבדיל בין דברים המבטלים את החזקה לבין הדברים שהזכיר קודם באותה משנה (שהקיפוה כרקום, שהספינה מטורפת בים והיוצא לידון) או אלה שבמשנה הקודמת, היינו זקן וחולה. ואחרי ההתבוננות נראה לענ"ד כי ההגדרה היא כדלהלן. במקרה שעצם הסכנה עדיין לא הגיעה להאדם אז לא אבדה חזקת חיים שלו, אעפ"י שהסכנה היא שכיחה מאד וקרובה לבוא. ברם אם האיש כבר נמצא בתוך הסכנה, אלא שישנה עוד אפשרות רחוקה להינצל ממנה כבר יצא מחזקת חיים שלו. ולכן בחולה, אעפ"י שהמחלה מסוכנת ועלולה מאד לקפח חייו, אלא שעדיין לא נגעה בו כ"כ להצעריו למוות, — אנו אומרים שהוא בחזקת שהוא קיים. וכן כשהעיר מוקפת כרקום וקרובה להיבקע, יש להם חזקת חיים, כי עדיין הסכנה לא נגעה בגופם, וכן ספינה המטורפת בים והגלים מרימים ומורידים אותה יש להם חזקת חיים, כי עוד לא נגעה בגופם הסכנה, וכן גם ביוצא לידון. אבל בספינה שאבדה בים (והרמב"ם מפרש על ספינה שאבדה בים: „שנשברו הכלים והעצים שלה ונאבד הכל. ונשארה הספינה על פני המים להנהגת המים ולא נשאר עוגן ולא משוטטים שיתנהגו בה" — פירוש המשנה להרמב"ם ז"ל).

וברור כי גם ההגדרה אצל חולה כך היא: כל זמן שהסכנה לא אפפה אותו לגמרי יש לו חזקה; אכן במקרה שאנו דנים עליו, היכי שהוציאו ממנו את הלב שלו הריהו כבר בלי חזקת חיים, גם כששותלים בקרבו לב חדש, כי השתילה הריהי כמו אמצעי להצילו מסכנה שאפפה אותו כולו ואין ע"ז חזקה.

כדאי להדגיש כי בג' אלה של ר"א בן פרטא, שנותנים עליו חומרי חיים וחומרי מיתם, הרי ישנה אפשרות שיחיה, אלא שזהו בגדר הצלה מסכנה שהוא בקרבה, ולא דומים למחלה מסוכנת שאעפ"י שהסכנה קרובה מאד לבוא עדיין איננו בקרבה.

והנה בשו"ת הריב"ש (סימן שע"ט) מפרש כי באלה השלישה גם אם

נישאה האשה לאחר תצא, ולא דמי למים שאין להם סוף שההלכה היא כי אם ניסת לא תצא, כי הכא ישנה אפשרות יותר קרובה שינצל ויחרי. עיין שם בריב"ש כי דבריו מבוססים מאד.

וידעתי גם ידעתי שיש מקום לומר כי לא בלב בלבד תלויה החזקה על חזת האדם, אלא בכל מערכת הכחות החיוניים שבאדם, החומריים והרוחניים יחד, ועל כולם, „גר אלקים נשמת אדם“ מהווה את הכח החיוני שבאדם, וזה נמשך גם בתקופת הפער שבין הלב החולני ובין הלב החדש כשיקלט כראוי, אולם נראה לענ"ד שלא נשארה חזקת חיים בתקופה של „החלפת הלב“ כאמור, ואם כי לא מצאתי ראיה מוכחת על כך, הנה לפי ההגדרה האמורה מסתבר לומר כן. כי מה ששינינו שגם לחולה רציני יש חזקת חיים, זהו באופן שלא נפסקה החזקה כלל. אבל אם עברה עליו השתלת לב חדש הרי חיותו העצמית שמרכזה בלב נפסקה ועי"ז אבדה החזקה.

ואעפ"י ששינינו כי כשיש ספק שהחולה יבריא הריהו בחזקת חיים, לא תמיד אפ"ל כן. ומצינו דוגמא מאלפת בגמרא (כתובות י"ג) כי אם האשה מעוברת ואומרת שזה בא מאיש פלוני וכהן הוא אינה נאסרת לכהונה. אבל הבת שנולדה ע"י כך יש מי שאומר כי היא פסולה לכהונה (מאן דמכשיר בה פוסל בבתה), משום שלהבת אין חזקת כשרות, שהרי הספק הוא שמא נולדה בפסלות. ובכן באותו ספק עצמו מעמידים האם בחזקתה אבל לא את הבת. וכן אפשר לומר גם בעניינינו, כי בשתילת אבר אחר, כמו כליה וכדומה יש חזקת חיים, אבל לא בהחלפת הלב, כמו שנתבאר.

ואם ההנחה הזאת היא נכונה, שנפסקה חזקת חיים של הנשתל לזמן, אז אפשר לומר גם בנוגע ליסוד ההיתר שהזכרנו, שגדולי האחרונים, השבות יעקב ואחיעזר, מתירין להיכנס לגיתוח רציני שיש בו סיכון רב, ולומר כי עד כאן לא התירו להיכנס לספק זה אלא רק היכי שזה לא פגע בחזקת חיים של החולה, אבל כשהיא נפסקת באמצע הגיתוח כשהוציא את לבו אין גם סמכות חזקת תלות שיתרפא ולהתיר הסיכון הזה. כי גם במצות פקו"נ אנו מתחשבים עם דיני החזקה ומחליטים לא רק ע"י בירור המדעי בלבד, אלא מצרפין גם הבחינה ההלכותית שעלינו ללכת אחרי חזקת החיים של האיש ובלעדי חזקת החיים שלו אין לנו יסוד להתיר את הסיכון שיש בזה, וענין זה דורש עיון רב והכרעה ע"י בעלי הוראה מובהקים.

בתור דוגמא לדבר אביא כאן סוגית הגמ' בשבת (דף קל"ה) ושם איתא, דאם הולד שנולד הוא ספק אם הוא בן ז' חדשים להריונה או בן שמונה אין מחללים את השבת. ואמנם רש"י פירש דזה נאמר ברין מילה בלבד, דמשום הספק לא מלין אותו בשבת, אבל בנוגע לחיותו מחללין עליו את השבת, שהרי

גם ספק פקו"נ דוחה את השבת וכפירוש רש"י נראה גם דעת הרמב"ם, שהעתיק דין זה רק בהלכות מילה בלבד, משום דלגבי מילה נלמד שבספק אין מחללין. אולם הטור והשו"ע פסקו דבספק בן שמונה אין מחללין שבת גם בשביל פקו"נ שלו וזה מפורש באו"ח סי' ש"ל וכן ביו"ד רס"ו י"א ברמ"א, משום דמוקמי דברי התוספתא הנ"ל לא לענין מילה בלבד אלא לענין פקו"נ בכלל, ועיין במשנה ברורה סי' ש"ל שמביא דברי הראשונים החולקים על הטור והמחבר. אכן מצאתי כשיטת הטור והמחבר מפורש במדרש תנחומא ובמדרש רבה, דעל ספק בן שמונה לא ניתנה שבת להידחות בשום דבר וגם אין חותכין את מבורו. עיין מדרש תנחומא במדבר (פ' י"ח) וכן במדבר רבה פרק ד', ופלא שהמפרשים לא ציינו במדרשים מפורש כדעות המחמירים.

ואמנם ידוע כי אין למדין הלכה ממדרש, עיין תוספות יו"ט ברכות פ"ח מ"ד. אולם כבר פירש הפר"ח בס' מים חיים דזהו דוקא לענין פסק הלכה כדברי מי, במקום שהכרעת ההלכה לא מפורשת בש"ס, אבל דין דלא איתפריש בש"ס מצינו בכמה דוכתיה דלמדין ממדרשות, והגר"י פיק מביא בספרו יש סדר למשנה, כי כשאין לדין זה סתירה בש"ס ובפוסקים ילפינן הלכה ממדרש. וביסודו של דבר מאי שנא ספק בן ח' מכל ספק אחר בפקו"נ, דבכולהו אמרינן שדוחה שבת כמו בלפקח את הגל, ספק הוא שם ספק הוא אינו שם, ספק חי ספק מת, ספק ישראל ספק נכרי וכדומה, — אין תשובה אחרת לפרש את הדבר אלא מכוח החזקה, דבכל הני ספיקות מוקמינן את האיש בחזקת חיים שלו, אבל בספק בן שמונה, דעדיין אין לו חזקת חיים אין מחללין את השבת (ובספק נכרי פירשתי הדבר במק"א ואין כאן אפשרות להאריך).

אכן גם אם נחליט שכשהוציאו את הלב מקרבו נפסקה חזקת חיים שלו אין מקום להסתפק לדון אם מותר לחלל שבת לצרכי רפואה בשבילו, לשיטת הטור והמחבר, מטעם שמרכז הקודם של החיות נעקר ממנו, שלא עולה על הדעת ולא מסתבר כלל לומר שלא נחלל שבת בשביל חולה כזה, ויש לחלק בין דין זה לספק בן ח'. אולם בנוגע ליסוד ההיתר יש צורך לדון גם בנקודה זו ולפרשה לפי המקורות כראוי. אינני קובע בזה מסמרות אבל כאמור הענין דורש עיון והוכחות ברורות.

ועינינו נשואות לה' שינחנו בדרך יושר להגן ולהציל נפשות מכל סכנה ואסון ויאיר עינינו בתורתו, אמן.